

تبیین حقوق عضو چشم با تاکید بر رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام)

مریم بناری مهر^۱

چکیده

انسان در دنیایی زندگی می کند که برای ادامه زندگی و رسیدن به هدف خود نیاز به امکانات دارد. خداوند هم برای اینکه انسان بتواند شرایط راحتتری بر روی زمین داشته باشد، نعمت های زیادی در اختیارش قرار داد. یکی از این امکانات که برای انسان ضروری است، چشم است. چشم دریچه دل و اندیشه انسان است، اگر بنده چگونه نگرستن را یاد بگیرد و چگونه دیدن را تجربه کند. چشم، چشمه امید و ایمان میشود و نگاه باعث رشد و تکامل میشود، ولی اگر انسان چشم را رها کند تا به هوا و هوس خود برسد، به انسان ضررهای فراوانی وارد میکند، تا اندازه ای که به شقاوت می رسد. پژوهش حاضر به روش توصیفی- تحلیلی با مراجعه به منابع کتابخانه ای و با هدف ارائه تبیین حقوق عضو چشم با تاکید بر رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام) انجام گرفته و در پایان به این موارد رسیده است؛ پرهیز از نگاه حرام، ترک ابتذال، نگاه عبرت، نگاه عبادت.

کلید واژه :

حقوق، نگاه حرام، ابتذال، عبرت، رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام).

^۱ . طلبه سطح دو، مدرسه علمیه امام جعفر صادق(علیه السلام)، خوزستان، اهواز.

مقدمه

خداوند زمانی که انسان را خلق کرد، نعمت های فراوانی در اختیارش قرار داد تا با آن ها بتواند بر روی زمین زندگی کند و نیازهایش را برطرف کند، به هدف اصلی خود برسد. از بین همه این نعمت ها که پروردگار به آدم عنایت کرد. یکی از آن ها چشم است. انسان به وسیله چشم قادر به دیدن است. چشم مهم ترین وسیله ارتباط انسان با جهان خارج است. اهمیت چشم به عنوان یکی از اعضای حیاتی بدن بر هیچ کس پوشیده نیست و همه به آن اذعان دارند. چشم علاوه بر زیبایی که به صورت می بخشد، باعث می شود تا یکی از حواس انسان در راستای حواس دیگر باعث ادامه حیات او شود. تفاوت دیدن و ندیدن برای عموم قابل درک نیست، فقط کسی می تواند این مطلب را درک کند که توانایی دیدن را نداشته باشد.

بنابراین یکی از نعمت های خوبی که خداوند به انسان داده تا با آن بتواند به راحتی بر مسائل مختلف غلبه کند چشم است و حال در دین اسلام که یک دین کامل، جامع همه جانبه و انسان ساز است و برای تمامی زندگی بشر نیز برنامه دارد. یکی از این برنامه های دین این است برای همه موجودات حق و حقوقی قائل شده است و از آنجا که طبق آیات قرآن، بدن در دست انسان امانت است و باید از این جسم محافظت و مراقبت کند معلوم می شود که این اعضای بدن آدم هم حقی دارند حال این سوال مطرح می شود که «چشم چه حقی بر آدم دارد؟» «انسان چه مسئولیتی در مقابل چشم دارد؟» «امام سجاد(علیه السلام) در رساله حقوق در مورد این حق چه فرموده اند؟»

درمقاله «حقوق اعضای بدن: زبان ، گوش و چشم» نوشته مصطفی آزادپان این سه حق را بررسی کرده اند و بیان کرده اند؛ که طبق نظر دین اسلام همه جهان هستی از آن خداوند است و مالک حقیقی آن تنها پروردگار است و تصرف بدون اجازه خداوند امکان پذیر نیست. پس انسان هم جزء بقیه مخلوقات است و از آنجا که میدانیم این بدن و همه عضوش متعلق به آدم نیست، پس اجازه مصادره کردن و تصرف در آن را نیز ندارد.

همچنین در کتاب «چشم و نگاه» نوشته محمدرضا اکبری چشم ها با آن که زیبایی زیادی دارند، اما جثه خیلی کوچکی دارند که انسان را با جهان آفرینش و اشیاء پیرامون آن متصل میکنند. میتوان گفت زبان دوم آدم ها چشم هایشان است که به وسیله آن بدون سخن گفتن میتوانند ارتباط بگیرند. نگاه هم مثل سایر اعمال عبادی از احکام پنج گانه برخوردار است و اینکه در ابعاد مختلف اخلاقی، عرفانی و عاطفی مورد بحث و بررسی قرار میگیرد.

بنابراین این مقاله در صدد آن است که تبیین حقوق عضو چشم با تاکید بر رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام) را بررسی نماید و پس از بررسی آن به این موارد دست یافته است: پرهیز از نگاه حرام، ترک ابتذال، نگاه عبرت، نگاه عبادت.

از زمان های کهن کتاب های اخلاقی و حقوقی زیادی به چاپ رسیده است ولی کمتر پیش آمده که آن نویسندگان کامل به همه آنچه که نوشته عمل کند. تنها پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه و معصومین هستند که تمام و کمال حقوق را رعایت کرده و خود عالم و عامل بوده اند.

در این مقاله حقی که بررسی میشود؛ از کتاب رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام) استفاده شده که این کتاب از زبان امام سجاد (علیه السلام) بیان شده و حقوق مختلف را بیان کرده است و شامل پنجاه حق می شود و هر کدام از حق ها جداگانه بررسی شده است. این کتاب یکی از افتخارات بزرگ برای شیعیان حساب میشود، که با رعایت مطالب خیر دنیا و آخرت برای انسان تضمین شده است.

در این رساله از حق خداوند گرفته تا حق فرمان همه بیان شده و در این پژوهش به حق چشم اشاره دارد و به تبیین آن پرداخته که در حدیث می فرماید: «وَأَمَّا حَقُّ بَصَرِكَ فَغَضُّهُ عَمَّا لَا يَحِلُّ لَكَ وَتَرْكُ ابْتِدَالِهِ إِلَّا الْمَوْضِعَ عِبْرَةً تَسْتَقْبِلُ بِهَا بَصَرًا أَوْ تَسْتَفِيدُ بِهَا عِلْمًا فَإِنَّ الْبَصَرَ بَابُ الْإِعْتِبَارِ؛ حق چشم بر تو این است که برگردانی آن را از چیزی که خداوند تو را از دیدن آن منع کرده است و بی جهت به هر طرف و هر چیز نظر

نکنی، مگر در جایی که موجب پند و عبرتی باشد، یا سبب بصیرت و بیداری گردد و یا علمی از آن استفاده شود، زیرا چشم دروازه ی پند و عبرت گرفتن است.^۱

مفهوم شناسی

حقوق:

اولین کلمه ای که در رساله حقوق به کار رفته کلمه حق است. برای واژه ی حقوق معانی مختلف بیان شده که به مهمترین آن ها می پردازیم. حقوق، جمع حق است که در هر نظام حقوقی برای تامین سعادت اجتماعی و فردی انسان و جلوگیری از هرگونه تجاوز و تعارض، امتیازها و قدرت های قانونی مشخصی اعتبار می شود که به هر یک از آن ها اصطلاحاً «حق» می گویند و مجموع آن ها را حقوق می نامند. مجموعه ای از امتیازات فردی یا گروهی شناخته شده در جامعه است که ناشی از قوانین و مقررات حاکم بر آن می باشد.^۲

در جای دیگر حقوق، به معنای مجموعه ی مقررات حاکم بر روابط اجتماعی به تعبیری دیگر، مجموعه ی بایدها و نبایدهایی که اعضای یک جامعه ملزم به رعایت آن ها می باشند^۳. از آنجا که شریعت اسلام گسترده است و به تبیین قواعد حاکم بر چگونگی رابطه انسان با خود و رابطه او با خدا و جامعه می پردازد و از این رو بخشی از قواعد دینی آن، در عین حال، قواعد حقوقی هم به شمار می رود. حقوق اسلام بخشی جدا نشدنی از دین اسلام است^۴. از اینجا معنای حق و اهمیت آن مشخص میشود.

۱. پرهیز از نگاه حرام

۱. گروه تحقیق و تالیف خادم الرضا (ع)، رساله حقوق امام سجاد (ع)، ص ۱۱.

۲. آقایی، اصطلاحات حقوقی، ص ۱۴.

۳. جعفری لنگرودی، مقدمه عمومی علم حقوق، ص ۱۲-۱۳.

۴. صعه، اصول القانون، ج ۱، ص ۳۰.

یکی از موارد تبیین حقوق عضو چشم با تاکید بر رساله حقوق امام سجاد(علیه السلام)، پرهیز از نگاه حرام است. در قسمت حقوق به معنای کامل حق پرداخته شد، دیدن این نعمت بزرگ که خداوند به انسان هدیه کرده است، انسان در قبال آن وظایفی دارد.

یکی از این وظایف که انسان در قبال آن باید انجام دهد این است که از نگاه حرام دوری کند، چون زمینه ساز فتنه و گناه است. یکی از گذرگاه های ورود به منجلاب، فساد و انحرافات همین نگاه کردن حرام است، به طوریکه امام صادق(علیه السلام) فرمود: «الْأَنْظَرُ بَعْدَ الْأَنْظَرِ تَزْرَعُ فِي الْقَلْبِ الشَّهْوَةَ وَكَفَى بِهَا لِصَاحِبِهَا فِتْنَةً؛ چشم چرانی، تخم شهوت را در دل می‌کارد و چنین کاری برای نگاه کننده کافی است که منشا فتنه گردد.»^۱

دربسیاری از موارد آمده که نگاه کردن به نامحرم خواست شیطان و کمین گاه شیطان است و جایی که شیطان حکمرانی کند، باعث فساد و فحشاء میشود. حضرت رسول(ص) فرمود: «الْأَنْظَرُ سَهْمٌ مَسْمُومٌ مِنْ سِهَامِ إِبْلِيسَ؛ نگاه به نامحرم تیر زهرآلودی از تیرهای شیطان است.»^۲ تیری که هم به خود شخص و هم به دیده شده آسیب میرساند و همچنین در جای دیگر امیرمؤمنان(علیه السلام) فرمودند: «الْعُيُونُ مَصَائِدُ الشَّيْطَانِ؛ چشم‌ها، کمین‌گاه‌های شیطان است.»^۳ کمین‌گاهی که بدون خبر دادن و با غافلگیری ایمان را میسوزاند، پس باید مراقب چشمان خویش باشیم، تا شیطان از آن برای تخریب ایمان ما و خدشه دار کردن ناموس مردم استفاده نکند.

نگاه ناپاک روح و روان آدمی را آلوده میکند و او را از مسیر تعالی باز میدارد. در حدیث دیگر پیامبر(صلی الله علیه و آله و سلم) فرمودند: «بین زنان و مردان فاصله و جدایی ایجاد کنید، زیرا زمانی که دیدار و نگاه ها رد و بدل میگردد و با هم رفت و

^۱ . مجلسی، روضه المتقین، ج ۷۸، ص ۲۸۴.

^۲ . همان، بحار الانوار، ج ۱۰۴، ص ۳۸.

^۳ . همان، ج ۷۷، ص ۲۹۴.

و دقت نظر، همان عبرتی است که در تصمیم‌گیری‌ها و رفتار انسان مؤثر خواهد بود. به نظر امام علی (علیه‌السلام) مراحل ایجاد بینش، عبارت است از؛

احساس ظاهری به کمک چشم و گوش، تفکر و تیزبینی و اندیشه، عبرت‌گیری.

به هر حال، شیرین‌ترین ثمره «عبرت‌آموزی»، بینش است که خود، آثار مطلوب دیگر خواهد داشت. تاکید به عبرت از سرگذشت اقوام و ملل و حوادث گوناگون زندگی در دوران‌های مختلف، به دلیل پیامدهای تربیتی فراوانی است که این مساله در پی دارد.

۴. نگاه عبادت

علاوه بر نگاه کردن به مواردی که موجب گناه و فساد میشود، نگاه‌هایی هم وجود دارد که موجب عبادت و پاداش دنیوی و اخروی میشوند، مانند

أ. **نگاه به پدر و مادر:** که سرار برای رشد فرزند و تربیت و تامین نیازهای او تلاش میکنند و اسلام بر آن تاکید کرده است: «نَظَرُ الْوَلَدِ إِلَى وَالِدَيْهِ حُبًّا لَهُمَا عِبَادَةٌ»^۱ نگاه محبت‌آمیز فرزند به پدر و مادرش عبادت است.

ب. **نگاه به برادر دینی:** دردین اسلام به ارتباط داشتن برادران دینی بایکدیگر به عنوان یک عبادت سفارش و توصیه شده است که باید همراه با محبت الهی باشد، تا ارزش دینی خود را پیدا کند. پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) میفرماید: «النَّظَرُ إِلَى الْآخِ تَوْدُهُ فِي اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عِبَادَةٌ»^۲ نگاه به برادر دینی که او را به خاطر خدا دوست داری عبادت است.

ت. **نگاه به چهره عالم دینی:** کسی که سینه اش گنجینه معارف دینی است و اسلام را به خوبی بشناسد، حبیب خداست و احیاگر ارزش‌های اسلام است، از همین رو نگاه به چهره او عبادت است. چنانکه رسول خدا (ص) فرمود: «النَّظَرُ إِلَى وَجْهِ الْعَالِمِ عِبَادَةٌ»^۳ نگاه به چهره عالم عبادت است.

۱. مجلسی، بحارالانوار، ج ۱، ص ۲۰۴.

۲. همان، ج ۳۱، ص ۱۹۶.

۳. همان، ج ۳۸، ص ۱۹۳.

ث. **نگاه به قرآن:** هرگاه شخصی بخواهد از قرآن و برکات آن بهره مند شود و نتواند آن را بخواند به آن نگاه کند. قرآن، کتاب الهی است و با نگاه به آن یاد خدای متعال در دل زنده می شود. پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود: «نگاه به قرآن عبادت است».^۱

ج. **نگاه به کعبه:** کعبه به عنوان خانه خداوند جایی است که انسان با نگاه آن به یاد صاحب خانه می افتد، پس این نگاه جزو نگاه های عبادی است که عبادت به شمار می آید و امام صادق (علیه السلام) فرمود: «کسی که به کعبه نگاه کند، یک حسنه برای او نوشته میشود و ده گناه از او پاک میگردد».^۲

^۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱، ص ۲۰۴.

^۲. کلینی، اصول کافی، ج ۴، ص ۲۴۰.

نتیجه

پروردگار بزرگ جهان را خلق کرد و در این جهان موجودات فراوانی به وجود آورد. یکی از این موجودات که خالق آن خداوند است، انسان است. رب العالمین، برای اینکه انسان بتواند به زندگی خود ادامه دهد، نعمت‌های فراوانی در اختیارش قرارداد، به طوریکه فرمود: «همه چیز را برای انسان مسخر کرده‌ایم». تا با آن بتواند به اهداف متعالی برسد.

حال که خداوند این همه به انسان لطف داشته و نعمت‌های زیادی به انسان داده یکی از این نعمتهای به انسان داده شده، چشم است که با آن توانایی دیدن داشته باشد. خداوند در دین خود خواسته که آدم در مقابل هر چیزی که به آن داده میشود، مسئول است و باید امانتداری بکند. پس مشخص شد که چشم نیز دردست انسان امانت است.

چشم نیز حقوقی دارد که انسان باید حق آن را رعایت کند. پژوهش حاضر با عنوان «تبیین حقوق عضو چشم با تاکید بر رساله حقوق امام سجاد(علیه‌السلام)» را بررسی کرده و در پاسخ به این موارد رسیده است؛

۱. پرهیز از نگاه حرام

۲. ترک ابتذال

۳. نگاه عبرت

۴. نگاه عبادت

منابع

*قرآن

*نهج البلاغه

۱. اکبری، محمدرضا، چشم و نگاه، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول، ۱۳۹۵ش.
۲. آزادیان، مصطفی، حقوق اعضای بدن: زبان، گوش و چشم در رساله حقوق امام سجاد(ع)، بیجا: ره توشه، ۱۴۰۰ ش.
۳. آقایی، محمدعلی، شرح مختصر اصطلاحات حقوقی، تهران: خط سوم، چاپ نهم، ۱۳۹۷ش.
۴. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، مقدمه عمومی علم حقوق، تهران: گنج دانش، چاپ شانزدهم، ۱۴۰۲ش.
۵. خوانساری، جمال الدین محمد، شرح غررالحکم ودررالکلم، تهران: موسسه چاپ وانتشارات، چاپ هفتم، ۱۳۶۰ش.
۶. دانش پژوه، مصطفی، خسروشاهی، قدرت الله، فلسفه حقوق، قم: موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی(ره)، ۱۳۹۰ش.
۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، الفردات فی غریب القرآن، ترجمه جهانگیر ولدبیگی، قم: بینا، ۱۳۹۶ش.
۸. شرتونی، سعید، اقرب الموارد فی فصح العربیه والشوارد، تهران: منظمه الاوقاف و الشوون خیریه، ۱۳۷۴ش.
۹. صدوق، ابوجعفر محمد بن علی، ثواب اعمال و عقاب الاعمال، قم: انتشارات شریف رضی، ۱۳۶۴ش.
۱۰. طبرسی، فضل بن حسن، بلاغی، محمد جواد، تفسیر مجمع البیان، بیروت: دارلمعرفه، ۱۴۰۸ق.
۱۱. عمید، حسن، فرهنگ عمید، تهران: امیرکبیر، ۱۳۷۵ش.

۱۲. فیروز آبادی، مجدالدین، قاموس محیط، ناهید غریب، مشهد: شیرازگان، ۱۳۸۰ ش.
۱۳. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱ ش.
۱۴. کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، محقق علی اکبر غفاری، تهران: بینا، ۱۳۹۹ ش.
۱۵. گروه تحقیق و تالیف خادم الرضا (ع)، رساله حقوق امام سجاد (ع)، قم: خادم الرضا (ع)، ۱۳۹۴ ش.
۱۶. مجلسی، محمد باقر، بحارالانوار، قم: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۱۵ ق.
۱۷. _____، روضه المتقین، قم: بنیاد فرهنگ اسلامی، ۱۴۰۶ ق.
۱۸. مصطفوی، حسن، التحقيق فی کلمات القرآن الکریم، قم: وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۸۵ ش.
۱۹. معین، محمد، فرهنگ معین، تهران: دبیر، ۱۳۹۰ ش.
۲۰. مکارم شیرازی، ناصر، ترجمه قرآن، قم: دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی، ۱۳۷۳ ش.